УДК 347.1(477)(094.4):340.134
DOI: https://doi.org/10.69724/2786-8834-2026-10-110-123

Юрій Ходико[1]

ЗАГАЛЬНІ ПРИПИСИ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ У ПРОЄКТІ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 2026 РОКУ: НОВЕ ЖИТТЯ[2]

Анотація

Статтю присвячено дослідженню загальних приписів щодо об'єктів приватних відносин у проєкті ЦК України 2026 року як складової процесу рекодифікації цивільного законодавства України. Актуальність теми зумовлена масштабним реформуванням цивільного законодавства, необхідністю адаптації правового регулювання до сучасних соціально-економічних трансформацій, а також появи нових об'єктів, що не охоплюються традиційними підходами цивілістики.

Юрій Ходико

Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний, системний, структурний, порівняльно-правовий та доктринальний методи. У процесі дослідження здійснено порівняльний аналіз положень чинного ЦК України та проєкту ЦК України 2026 року, а також використано практику Європейського суду з прав людини та сучасні підходи цивілістичної доктрини.

У статті констатовано, що проєкт ЦК України змінює підхід до регулювання об'єктів приватних відносин, переходячи від переліkового до дефінітивного способу визначення поняття об'єкта. Обґрунтовано, що загальні приписи щодо об'єктів повинні виконувати системоутворюючу функцію та визначати концептуальні засади правового режиму окремих благ як об'єктів. Проаналізовано структурні трансформації положень про об'єкти, зокрема виключення глави «Нематеріальні блага», перенесення норм про гроші, цінні папери та класифікації речей до Книги III «Право речове». Доведено, що такі зміни є концептуально суперечливими, оскільки порушують внутрішню системність Цивільного кодексу і змішують загальні та спеціальні положення.

Особливу увагу приділено проблемам визначення речі, майна та особистих благ. Встановлено, що проєкт ЦК України одночасно поєднує класичний і розширений

[1] **Юрій Ходико**
Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7768-4135
e-mail: yurakhodyko@nlu.edu.ua

[2] Дослідження базується на положеннях проєкту Цивільного кодексу України у редакції законопроєкту № 15150 від 09 квітня 2026 року, прийнятого у першому читанні 28 квітня 2026 року та оприлюдненого на офіційному вебсайті Верховної Ради України. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837>.

підходи до поняття речі, що створює внутрішні колізії. Обґрунтовано необхідність розуміння майна через критерій економічної цінності з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Зроблено висновок про потребу подальшого концептуального доопрацювання проєкту ЦК України з метою забезпечення його внутрішньої узгодженості й відповідності сучасній цивілістичній доктрині та європейським стандартам.

Ключові слова: *об'єкт, об'єкт цивільних прав, об'єкт цивільних правовідносин, загальні приписи щодо об'єктів, особисті блага, гроші, цінні папери, речі, майно.*

Вступ.

Цивільне законодавство України наразі переживає один із найбільш масштабних реформаторських процесів за всі роки незалежності. Відправною точкою цього процесу стало прийняття у 2020 році Концепції оновлення Цивільного кодексу України[1], яка окреслила стратегічні орієнтири рекодифікації цивільного законодавства та, зокрема, визначила необхідність суттєвого перегляду положень про об'єкти цивільних прав з огляду на розвиток цивільного обороту й появу в ньому нових об'єктів, невідомих на момент прийняття чинного ЦК України (далі — ЦК України).

У 2025–2026 роках цей процес вийшов на фінішну пряму. Верховна Рада України у жовтні 2025 року прийняла за основу законопроєкт № 14056[2] — нову редакцію Книги першої ЦК України «Загальні положення», що стала результатом рекодифікації загальної частини цивільного законодавства. Впродовж 2026 року законотворча дискусія набула нового виміру: у січні було зареєстровано проєкт нового Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) № 14394[3], що передбачав комплексне переосмислення структури та змісту цивільного законодавства. Після широкого фахового обговорення та хвилі критики з'явився доопрацьований проєкт 15150[4], який 28 квітня 2026 року Верховна Рада України ухвалила в першому читанні за основу.

Особливого значення у структурі проєкту ЦК України 2026 року (далі — проєкт ЦК України) набувають загальні приписи щодо об'єктів приватних відносин, оскільки саме через цю категорію об'єкта законодавець окреслює межі благ, що включаються до цивільного обороту, специфіку змісту правовідносин, що визначаються предметом цивільноправового регулювання та якою мірою право здатне реагувати на сучасні виклики технологічного розвитку і соціальних змін.

[1] Концепція оновлення цивільного кодексу України (2020) <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76363.pdf> дата звернення 07 липня 2026 .

[2] Проєкт Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв›язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої : реєстр. № 14056 від 21.09.2025. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356> дата звернення: 07.07.2026.

[3] Проєкт Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) : законопроєкт № 14394 від 22.01.2026. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528> дата звернення: 07.07.2026.

[4] Проєкт Цивільного кодексу України : реєстр. № 15150 від 09.04.2026. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837> дата звернення: 07.07.2026.

Водночас концептуальне оновлення загальних приписів щодо об'єктів викликає низку дискусійних питань як доктринального, так і правозастосовчого характеру. Усе це зумовлює актуальність дослідження загальних приписів щодо об'єктів у проєкті ЦК України як концептуального переосмислення нормативного масиву, що покликаний надати «нове життя» цивільноправовому регулюванню в Україні.

Метою даної статті є аналіз загальних приписів щодо об'єктів приватних відносин у проєкті ЦК України (Розділ III Книги I), виявлення концептуальних новел та їх критична оцінка з позиції доктрини цивільного права, а також проблем правозастосування.

I. Місце та значення загальних приписів щодо об'єктів у структурі Цивільного кодексу

Загальні приписи щодо об'єктів вперше були запроваджені у вітчизняному цивільному законодавстві окремим Розділом III Книги I «Об'єкти цивільних прав» у ЦК України у 2004 році. До цього ані Цивільний кодекс Української РСР 1963 року[1], ані попереднє цивільне законодавство не містили загальних приписів щодо об'єктів. Ще на етапі підготовки проєкту ЦК України 2004 року доцільність такого кроку обґрунтовувалася необхідністю систематизації розрізнених норм у питанні об'єктів. Як зазначав О. А. Підопригора, положення про об'єкти були розсіяні по всьому Кодексу, що ускладнювало користування ним, а тому їх виклад в окремому розділі є доцільним та обґрунтованим, оскільки такі норми, по-перше, визначають правовий режим окремих видів об'єктів цивільного права, по-друге, окреслюють коло об'єктів цивільних прав і, по-третє, чітко регламентують співвідношення між їх окремими видами[2].

Розміщення загальних приписів щодо об'єктів у Книзі I «Загальні положення» визначає їхній характер як норм концептуального, а не деталізованого змісту. Відповідні положення покликані вирішувати, на нашу думку, два фундаментальних питання правового регулювання.

Перше — це визначення того чи іншого предмета/явища як об'єкта і його ознак. Саме цій меті слугує ст. 197 «Об'єкти приватних відносин» проєкту ЦК України. Вона визначає поняття об'єкта і надає їх базовий перелік. Друга — це ст. 206 «Оборотоздатність об'єктів приватних відносин» проєкту ЦК України, яка визначає одну з ключових ознак об'єкта: його оборотоздатність та її види.

Друге завдання загальних приписів — визначення правового режиму окремих об'єктів на концептуальному рівні. Статті загальних приписів щодо об'єктів проєкту ЦК України (зокрема, про речі, анатомічні матеріали людини, тварини (ст. 199); цифрові речі (ст. 202) тощо, виконують саме цю функцію — вони закладають концептуальні засади регулювання відносин щодо відповідного об'єкта для всієї системи актів цивільного законодавства. Проте детальна регламентація правово-

[1] Цивільний кодекс Української РСР : від 18.07.1963 р. № 1540-VI : втратив чинність з 01.01.2004 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> дата звернення: 07.07.2026.

[2] О Підопригора, 'Об'єкти цивільних прав у проєкті Цивільного кодексу України' (1998) 1(9) Українське право 61.

го режиму традиційно повинна залишатися за спеціальними нормами — іншими книгами проєкту ЦК України та/або спеціальними законами. Таке співвідношення загальних приписів щодо об'єктів проєкту ЦК України та спеціального законодавства визначає їхнє місце як системоутворюючого концептуального ядра в питанні правової регламентації відносин щодо об'єктів і забезпечує баланс правової регламентації вказаного питання в системі актів цивільного законодавства.

Порівняльний аналіз загальних приписів щодо об'єктів ЦК України (Розділ III Книги I) та проєкту ЦК України (Розділ III Книги I) дозволяє виявити два самостійні види трансформацій, яких вони зазнали. Перший вид становлять структурні, що стосуються архітектоніки та побудови нормативного матеріалу загальних приписів щодо об'єктів. Другий вид охоплює змістовні трансформації, спрямовані на уточнення, розширення та/або переосмислення правового регулювання відносин щодо об'єктів.

II. Структурні трансформації загальних приписів щодо об'єктів

ЦК України структурує нормативний матеріал про об'єкти цивільних прав у кількох самостійних главах: «Загальні положення про об'єкти цивільних прав», «Речі. Майно», «Цінні папери», «Нематеріальні блага»[1]. Натомість у проєкті ЦК України законодавець відмовляється від будь-якої диференціації норм про об'єкти, зводячи їх до єдиної глави — «Загальні приписи щодо об'єктів приватних відносин». Така уніфікація нормативних приписів щодо об'єктів у проєкті ЦК України видається сумнівною та необґрунтованою. Попри єдність загальної мети відповідних норм — закласти на рівні Цивільного кодексу загальні основи регламентації відносин щодо об'єктів, — їхня специфіка і функціональна спрямованість є дещо різною, що робить їх об'єднання в межах однієї глави таким, що неминуче призведе до втрати логічної та зрозумілої структури нормативних положень. На наше переконання, приписи щодо об'єктів мають забезпечувати вирішення двох фундаментальних питань правового регулювання, про які йшлося вище. У зв'язку з цим архітектоніка відповідного розділу має складатися з двох ключових глав: 1) приписів, що визначатимуть поняття об'єкта та його ознаки (зокрема, оборотоздатність тощо); 2) приписів, присвячених концептуальним питанням правового режиму окремих об'єктів цивільних правовідносин.

Нематеріальні блага. Слід визнати обґрунтованим рішення законодавця, в контексті структурних змін, вилучити главу «Нематеріальні блага» з загальних приписів щодо об'єктів (Розділ III Книги I). Її включення до структури ЦК України було зумовлено загальним поділом об'єктів цивільних прав на матеріальні та нематеріальні блага, що випливало зі ст. 177 «Види об'єктів цивільних прав» ЦК України. Однак стрімкий розвиток технологій, поява принципово нових об'єктів унеможливлюють однозначне віднесення певних об'єктів до однієї з цих категорій. Зокрема, це стосується грошей, які можуть існувати як готівкові, безготівкові, електронні, цифрові, а також цінних паперів (у паперовій та електронній формах), правова

[1] Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV станом на 07 липня 2026 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> дата звернення: 07.07.2026.

природа яких виявляється надто складною для вкладення в межі традиційного бінарного поділу. Відтак існування окремої глави, побудованої на поділі об'єктів на матеріальні та нематеріальні блага, не відповідає сучасній системі об'єктів, що й зумовлює обґрунтованість її вилучення зі структури загальних приписів щодо об'єктів у проєкті ЦК України.

Гроші. Слід зазначити, що, незважаючи на бінарність грошей як самостійного виду об'єктів, законодавець у проєкті ЦК України положення про гроші (ст. 192 ЦК України) переносить з приписів щодо об'єктів (Розділ III Книги I) до Книги III «Право речове», розміщуючи їх у Главі 22 «Речі» (ст. 385 проєкту ЦК України). Таке рішення є системно хибним. Оскільки ст. 197 проєкту ЦК України у базовому переліку об'єктів (аналогічно в ст. 177 ЦК України) чітко визначає об'єкти, серед яких речі та гроші значаться як самостійні, відокремлені об'єкти-блага. Відтак розміщення статті про гроші в Главі 22 «Речі» Книги III «Право речове» прямо суперечить власній логіці проєкту ЦК України та усталеним теоретичним підходам, за яким гроші є фінансовими інструментами, а не різновидами речей[1]. Належне місце цієї норми — виключно загальні приписи щодо об'єктів Розділу III Книги I проєкту ЦК України.

Не менш суттєвим є зауваження до змісту запропонованої норми, відповідно до якої: «Законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України — гривня. Іноземну валюту можуть використовувати в Україні у порядку, встановленому законом». Регулювання грошового обігу в Україні має чітку конституційну основу. Так, ст. 99 Конституції України закріплює гривню як національну грошову одиницю та покладає на Національний банк України (далі — НБУ) функцію забезпечення її стабільності[2]. Розвиваючи цей конституційний припис, законодавство визначає НБУ центральним органом державного управління у сфері грошово-кредитної політики, який забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері грошового обігу з метою підтримання стабільності національної валюти[3]. Наведене свідчить про те, що законодавець свідомо відніс питання грошового обігу до сфери публічно-правового впливу, наділивши НБУ роллю спеціального фінансового регулятора.

Цю логіку послідовно відтворює спеціальне законодавство. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги» гривня як грошова одиниця України є законним платіжним засобом в Україні та приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій її території для проведення платіжних операцій та розрахунків[4]. Тому положення про законний платіжний засіб,

[1] ВЛ Яроцький, Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції). Pravo 2006.

[2] Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> дата звернення: 07.07.2026.

[3] Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> дата звернення: 07.07.2026.

[4] Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> дата звернення: 07.07.2026.

форми розрахунків та використання іноземної валюти вже врегульовані фінансовим і банківським законодавством. Їх дублювання в цій частині в Цивільному кодексі не привносить жодного регламентаційного ефекту, натомість невиправдано обтяжує кодифікований акт і створює ризики колізій зі спеціальним законодавством.

З огляду на вищевикладене, ст. 385 проєкту ЦК України підлягає або змістовному перегляду з переміщення до загальних приписів щодо об'єктів, або виключенню як норма, що не містить положень, які належать до предмету цивільно-правового регулювання, — адже конституційний та спеціально-правовий інструментарій регулювання обігу грошей в цьому аспекті є достатньо вичерпним та цілісним.

Цінні папери. У контексті структурних змін загальних приписів щодо об'єктів слід вказати і про перегляд місця глави «Цінні папери» у структурі проєкту ЦК України: законодавець виключив її із Розділу III Книги I та перемістив до § 3 «Цінні папери» Глави 22 «Речі» Книги III «Право речове». Такий підхід, однак, не можна визнати концептуально виваженим з огляду на такі міркування. По-перше, цінні папери можуть існувати як у паперовій, так і в електронній формах, що зумовлює суттєві відмінності в їхньому правовому режимі, який аж ніяк не може бути зведений виключно до режиму речей. Крім того, природа цінних паперів, як і грошей, має інструментальний характер, що зводиться до фінансових інструментів, а не простих речей, навіть якщо вести мову про паперову форму цінних паперів. По-друге, правове регулювання відносин щодо цінних паперів має комплексний публічно-приватний характер і здійснюється на рівні спеціального закону — яким є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»[1]. Положення, що їх законодавець розміщує в Книзі III «Право речове» Глави 22 «Речі» § 3 «Цінні папери» проєкту ЦК України, здебільшого дублюють окремі норми зазначеного спеціального закону, не маючи при цьому ні самостійного концептуального, ні практичного значення на рівні кодифікованого акту.

Встановлюючи подібні дублюючі норми одночасно в кодифікованому акті та спеціальному законі, законодавець відступає від одного з ключових засадничих приписів цивільного законодавства ст. 4 проєкту ЦК України (ст. 4 ЦК України), яка визначає всю його архітектоніку. Відповідно до цієї статті Цивільний кодекс України є головним актом цивільного законодавства України, що принципово відрізняє його від статусу єдиного або вичерпного джерела регулювання. Звідси випливає, що детальна регламентація відносин щодо окремих видів об'єктів — зокрема, цінних паперів — є прерогативою спеціального законодавства, тоді як Цивільний кодекс покликаний закріплювати лише фундаментальні засади та загальні категорії.

За таких умов збереження положень про цінні папери, як у Розділі III Книги I, так і в Книзі III «Право речове» проєкту ЦК України, в їхньому нинішньому вигляді є недоцільним, оскільки суперечить принципу побудови системи цивільного законодавства, закладеному у ст. 4 проєкту ЦК України (ст. 4 ЦК України), та порушує внутрішню узгодженість кодифікованого акта. Якщо й вести мову про

[1] Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n1927> дата звернення: 07.07.2026.

закріплення певних положень щодо цінних паперів на рівні Цивільного кодексу як головного акту цивільного законодавства, то йдеться виключно про концептуальні норми. Такі норми мають визначати засади цивільно-правового режиму цінних паперів. Місцем їх закріплення мають бути загальні приписи щодо об'єктів — Розділ III Книги I проєкту ЦК України. Саме для формування подібних концептуальних положень цей розділ і призначений. Розміщення ж відповідних норм у Книзі III «Право речове» є концептуально хибним, адже ототожнює цінні папери з речами, ігноруючи специфіку їхньої правової природи, та виходить за межі предметної спрямованості цієї книги.

Класифікації речей. Дискусійним залишається питання щодо речей у контексті системного розміщення норм про класифікацію речей. У ЦК України відповідні норми закріплені у положеннях про об'єкти (Розділ III Книги I), тоді як у проєкті ЦК України запропоновано перенести їх до Книги III «Право речове». Такий підхід видається концептуально суперечливим та не повною мірою узгоджується із загальною природою речей як об'єктів.

Річ у цивільному праві виступає «універсальним» об'єктом цивільних правовідносин. Її правова природа не обмежується виключно сферою речових прав, оскільки речі можуть бути об'єктами не лише речових, але й зобов'язальних, спадкових, сімейних та інших цивільних правовідносин. Саме тому класифікації речей традиційно виконують функцію загальноцивілістичного інструментарію, що має значення для всієї системи цивільного права, а не лише для інституту речового права. Перенесення норм про класифікацію речей до Книги III «Право речове» фактично змінює їх функціональне навантаження та створює враження, що відповідні положення мають виключно інституціональне значення у межах речово-правового регулювання. У такому випадку норми, які за своєю сутністю повинні мати загальний характер, трансформуються у локалізовані положення спеціального інституту. Це не повною мірою відповідає системності цивільного законодавства та може негативно вплинути на цілісність сприйняття категорії речей як «універсального» об'єкта. З огляду на це, рішення про вилучення класифікацій речей із загальних приписів щодо об'єктів та перенесення їх до структури речового права видається недостатньо обґрунтованим як з теоретичної, так і з методологічної точки зору. Більш логічним є збереження відповідних положень саме у загальній частині проєкту ЦК України (Розділ III Книги I), де вони виконують функцію загальних норм для всіх видів цивільних правовідносин.

Водночас зазначене питання може бути розглянуте і в ширшому контексті — крізь призму доцільності нормативного закріплення класифікації речей у проєкті ЦК України взагалі. Сучасна практика Верховного Суду демонструє тенденцію до активного використання цивілістичної доктрини як джерела аргументації при вирішенні цивільноправових спорів. При цьому застосовується не лише національна доктрина, але й загальноєвропейські та загальноцивілістичні підходи. За таких умов постає питання, чи є необхідним детальне нормативне закріплення класифікацій речей у тексті Цивільного кодексу, якщо відповідні категорії фактично належать до фундаментальних положень цивілістики та можуть ефективно застосовуватися судовою практикою на основі доктринальних підходів. Такий підхід

відповідав би сучасним тенденціям розвитку цивільного законодавства, спрямованим на зменшення надмірної нормативної деталізації та посилення ролі принципів і доктринальних конструкцій у процесі правозастосування. Інакше кажучи, дискусія може стосуватися не лише місця розташування відповідних норм у структурі проєкту ЦК України, але й потреби їх існування у законодавчому акті як таких.

III. Змістовні трансформації загальних приписів щодо об'єктів

Поняття об'єкта приватних відносин. Змістовно Розділ III Книги I «Об'єкти» проєкту ЦК України починається ст. 197 «Об'єкти приватних відносин», яка виконує системоутворюючу функцію в межах положень про об'єкти, оскільки закладає понятійно-категоріальний фундамент усієї відповідної нормативної конструкції. Ця стаття є новою не лише з формально-юридичної точки зору, але й у доктринально-методологічному сенсі, адже знаменує собою суттєву зміну законодавчої техніки у підході до визначення об'єкта. У порівнянні зі ст. 177 ЦК України, яка покликана виконувати тотожну функцію, ст. 197 проєкту ЦК України здійснює трансформацію підходу до визначення об'єкта: від переліkового — наведення видів об'єктів, до дефінітивного — формулювання змістовного визначення самого поняття об'єкта. Зазначені переваги є особливо актуальними в умовах динамічного розвитку цивільних відносин та ускладнення структури цивільного обороту. Аналіз змісту, структури та доктринального підґрунтя ст. 197 проєкту ЦК України, а також порівняльний аналіз зі ст. 177 ЦК України у повному обсязі здійснено в нашій окремій науковій статті[1], у зв'язку з чим у межах цього дослідження ми обмежуємось окресленням загального контексту та системного значення зазначеної норми.

Особисті блага. Сам факт переходу до дефінітивного підходу у ст. 197 набуває додаткового змістовного виміру у світлі наступної норми — ст. 198 проєкту ЦК України, присвяченої особистим благам, яка посідає особливе місце в архітектурі Книги I Розділу III «Об'єкти». Її розташування безпосередньо після загальної ст. 197, яка визначає поняття об'єкта приватних відносин, на нашу думку, не є випадковим — несе самостійне нормативне та ціннісне значення. Такий порядок розміщення норми є проявом аксіологічної ієрархії, закладеної у ст. 197 проєкту ЦК України при визначенні об'єкта: спочатку людина та невід'ємні від неї блага, і лише потім — майнові цінності. Відтак законодавець в загальних приписах щодо об'єктів фактично змінює традиційну для вітчизняної цивілістики парадигму, відповідно до якої об'єкти асоціюються насамперед із речами та іншими економічно вимірюваними благами. Принципово важливою в цьому контексті є та обставина, що, на відміну від усіх попередніх редакцій ЦК України, в яких визначалися види об'єктів цивільних прав, особисті блага як самостійні блага взагалі не включалися до примірного переліку таких об'єктів — вони згадувалися лише опосередковано, через категорію «нематеріальні блага» (зокрема, ст. 201 «Особисті немайнові блага»

[1] ЮЄ Ходико 'Трансформація підходів до визначення об'єкта у проєкті Цивільного кодексу України (Кодексі приватного права): від видів об'єктів цивільних прав до об'єкта приватних відносин.' (2026) 95 Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. 110 https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.95.13

Глави 15 «Нематеріальні блага» ЦК України, яка була останньою статтею Книги I Розділу III «Об'єкти»).

Разом з тим конструкція ст. 198 проєкту ЦК України викликає певні теоретичні та практичні зауваження. Законодавець для побудови даної статті обрав переліковий метод особистих благ із застереженням про його невичерпний характер, доповнивши її формулюванням «інші особисті блага». З одного боку, така конструкція забезпечує відкритість правового регулювання та дозволяє охопити нові особисті блага, що виникають у процесі суспільного розвитку. З іншого боку, перелічуваний підхід має низку недоліків, оскільки не розкриває сутнісних характеристик особистих благ та не формує чітких критеріїв для відмежування їх від інших об'єктів.

Саме тому в цій ситуації більш вдалою видається дефінітивна модель нормативного закріплення особистих благ. Її сутність полягає у визначенні кваліфікуючих ознак, які дозволять ідентифікувати відповідне благо як особисте. Така модель є більш практикоорієнтованою, оскільки надає правозастосовнику чіткий інструментарій для кваліфікації будь-якого конкретного блага як особистого — незалежно від того, чи включено його до переліку. Натомість відкритий перелік лише переносить проблему кваліфікації на рівень правозастосування, не надаючи жодного змістовного орієнтира для її вирішення. У контексті динамічного розвитку технологій та цифрового середовища виникають нові феномени, які претендують на правовий захист як особисті блага. За наявності чітких кваліфікуючих ознак практична сфера зможе самостійно кваліфікувати ці феномени без необхідності законодавчого втручання. У контексті змістовної складової ст. 198 проєкту ЦК України це особливо важливо, оскільки особисті блага мають не лише юридичне, а, як уже вказувалося, й глибоке аксіологічне значення. Вони відображають фундаментальні уявлення суспільства про людську гідність, автономію та свободу як базові цінності правопорядку.

Речі. Визначенню сутності речі як об'єкта у проєкті ЦК України присвячено ч. 1 ст. 199. За своїм змістом зазначена норма є тотожною ст. 179 ЦК України, що свідчить про відсутність концептуальних змін у підході законодавця до визначення поняття речі. Водночас запропонована редакція не усуває наявних теоретичних і прикладних проблем, а також залишає низку дискусійних питань щодо сутності речі та її ознак як об'єкта.

Поняття речі законодавець конструює через дві ознаки: матеріальність — річ є предметом матеріального світу та можливістю виникнення щодо неї цивільних прав та обов'язків. Матеріальність є класичною та визначальною ознакою речі. Саме вона відмежовує річ від інших об'єктів цивільних правовідносин. Такий підхід є характерним як для романо-германської правової традиції, так і для більшості сучасних цивільних кодексів, які дотримуються вузького розуміння речі як об'єкта. Натомість друга ознака, яка запропонована законодавцем, — можливість виникнення щодо речі цивільних прав та обов'язків — не може розглядатися як кваліфікуюча. Передусім вона є іманентною самій конструкції цивільного правовідношення як такого, а не особливістю того чи іншого об'єкта. Цивільні права та обов'язки можуть виникати щодо результатів робіт, послуг, інформації, об'єктів права інтелектуальної власності та інших благ, що виключає можливість використання цієї

ознаки для індивідуалізації саме речі. Крім того, виникнення прав та обов'язків є характеристикою не об'єкта, а суб'єкта правовідносин. Саме суб'єкти наділяються суб'єктивними правами та юридичними обов'язками як правовими засобами реалізації власних потреб/інтересів. Об'єкт же лише виступає тим благом, щодо якого реалізується правовий зв'язок. У цьому аспекті законодавче формулювання ознаки до дефініції речі є методологічно некоректним: відбувається змішування елементів структури правовідношення, оскільки таке формулювання переносить характеристику суб'єкта на об'єкт.

З теоретичної точки зору більш обґрунтованим видається визначення речі виключно через її матеріальну природу. Такий підхід забезпечує чіткість дефініції та відповідає доктринальним засадам цивілістики. Водночас абсолютне ототожнення матеріального блага з юридичною категорією речі як об'єкта цивільних правовідносин не завжди є доцільним. Це зумовлено тим, що законодавство містить низку винятків, за яких окремі матеріальні блага (зокрема, тварини, окремі види грошей, цінних паперів тощо), попри відповідність ознаці матеріальності, у силу прямої вказівки закону не визнаються речами у цивільно-правовому розумінні. У зв'язку з цим доцільним видається формулювання поняття речі через її матеріальність із застереженням: «якщо інше не визначено цим Кодексом або законом», яке охоплювало б відповідні виключення, не порушуючи при цьому логічної чистоти визначення.

У контексті визначення поняття речі в проєкті ЦК України окремої уваги потребують положення Книги ІІІ «Право речове», зокрема ст. 372 «Тілесні і безтілесні речі», якою запроваджується класифікація речей на тілесні та безтілесні. Зазначене положення фактично формує розширене розуміння речі, що виходить за межі загальної дефініції, закріпленої у ч. 1 ст. 199 проєкту ЦК України. Такий підхід законодавця видається концептуально суперечливим та недостатньо узгодженим із системою побудови цивільного законодавства. Якщо в положеннях про об'єкти Розділу ІІІ Книги І річ визначається через ознаку матеріальності, то включення до категорії речей безтілесних об'єктів фактично руйнує закладений законодавцем критерій розмежування речей та інших об'єктів. У результаті виникає внутрішня колізія між загальними та спеціальними нормами проєкту ЦК України. Більше того, подібне нормативне рішення ставить під сумнів доцільність існування самої ч. 1 ст. 199 проєкту ЦК України як норми, що має закріплювати загальний підхід до розуміння речі в системі актів цивільного законодавства. Адже якщо спеціальні положення фактично змінюють зміст базового поняття, розширюючи його до безтілесних об'єктів, то загальна дефініція втрачає своє системоутворююче значення.

З позиції законодавчої техніки та теорії права спеціальні норми повинні конкретизувати або деталізувати загальні положення, однак не можуть змінювати їх сутність чи виходити за межі закріпленого загального підходу. Спеціальне регулювання допускає уточнення окремих аспектів правового режиму певних об'єктів, проте не може підміняти собою базові категорії, закріплені в загальних приписах щодо об'єктів, зокрема, речей. Інакше порушуються принципи системності законодавства та єдності його понятійного апарату. У цьому аспекті положення проєкту ЦК України фактично демонструє змішування двох різних концепцій речі — кла-

сичної, заснованої на матеріальності, та розширеної, відповідно до якої до речей включаються також безтілесні об'єкти. Однак одночасне існування цих підходів у межах одного нормативного акта без чіткого концептуального узгодження створює ризик неоднакового тлумачення норм права та ускладнює практику правозастосування. У зв'язку з цим більш обґрунтованим видається збереження єдиного підходу до розуміння речі. Водночас питання про те, чи буде законодавець і надалі дотримуватися класичного підходу до речі як предмета матеріального світу, закріпленого в загальних приписах щодо об'єктів, чи перейде до її широкого розуміння, належить до сфери законодавчого розсуду. Однак обраний підхід має бути послідовним і концептуально єдиним, а не поєднувати елементи різних, взаємовиключних концепцій.

Майно. У проєкті ЦК України, як і в ст. 190 ЦК України, регулювання майна фактично обмежується визначенням того, що саме визнається майном. Водночас, порівняно з ЦК України, підхід до розуміння майна в проєкті ЦК України зазнав деяких змін. Зокрема, у проєкті ЦК України майно вже не характеризується як особливий об'єкт, а також не визнається майном окрема річ (наприклад, будинок, транспортний засіб, картина тощо). Натомість майном визначається сукупність речей, а також майнові права та обов'язки*(ч. 4 ст. 199 проєкту ЦК України).

Такий підхід свідчить про формування законодавцем вичерпного переліку того, що може визнаватися майном. Майно фактично ототожнюється з певними об'єктами цивільних правовідносин, які повинні мати певну ознаку, що дозволяє кваліфікувати їх як майно. Водночас ні ЦК України, ні проєкт ЦК України не визначають такої універсальної ознаки майна, що створює методологічну невизначеність у застосуванні відповідних положень.

У зв'язку з цим постає питання про місце майна в системі об'єктів. Якщо законодавець фактично зводить поняття майна до окремих об'єктів цивільних правовідносин, то майно втрачає ознаки самостійного об'єкта і не може розглядатися нарівні з іншими об'єктами, такими як речі, гроші, цінні папери, результати робіт чи послуги тощо. Однак ст. 197 проєкту ЦК України, яка встановлює базовий перелік благ як об'єктів, прямо визначає майно самостійним об'єктом у системі об'єктів (пункт 2 переліку). Таким чином, між положеннями ст. 197 та ч. 4 ст. 199 проєкту ЦК України простежується внутрішня суперечність, що негативно впливає на системність правового регулювання.

Крім того, запропоноване у проєкті ЦК України розуміння майна не узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), яка відповідно до законодавства України є джерелом права та підлягає застосуванню судами при тлумаченні і застосуванні національного законодавства[1]. У практиці ЄСПЛ поняття «майно» тлумачиться значно ширше, ніж воно передбачається у проєкті ЦК України. Суд не обмежує майно лише сукупністю речей чи майновими правами, а визнає майном благо, яке має економічну цінність та здатне становити самостій-

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV : станом на 07 лип. 2026 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> дата звернення: 07.07.2026.

ний майновий інтерес особи[1][2][3][4]. Саме тому окремі речі також охоплюються поняттям майна за умови наявності в них економічної цінності. Такий підхід забезпечує гнучкість правового регулювання та дозволяє охоплювати поняттям майна не лише традиційні речі чи майнові права, а й інші активи, економічні інтереси та легітимні очікування, які мають майновий характер. Відсутність у проєкті ЦК України закріплення універсальної ознаки майна у вигляді економічної цінності може призвести до звуження змісту поняття майна порівняно з європейськими стандартами захисту права власності.

Аналіз положень проєкту ЦК України щодо поняття майна потребує додаткового ґрунтовного концептуального доопрацювання. Насамперед слід виходити з того, що майно не може розглядатися як самостійний об'єкт, а виступає характеристикою відповідного блага як об'єкта цивільних правовідносин. Визначальним критерієм надання благу правового режиму майна, з урахуванням практики ЄСПЛ та сучасних підходів цивілістичної доктрини, має бути його економічна цінність. Саме такий підхід сприятиме узгодженню положень проєкту ЦК України з європейськими стандартами та забезпеченню внутрішньої системності регулювання питань щодо об'єктів.

Висновки.

Проведений аналіз загальних приписів щодо об'єктів у проєкті ЦК України 2026 року засвідчує спробу надати «нове життя» положенням про об'єкти, концептуально переосмислити систему об'єктів приватних відносин та адаптації цивільного законодавства до сучасних викликів. Позитивним є перехід від суто перелікового до дефінітивного підходу у визначенні об'єкта, посилення аксіологічного значення особистих благ та орієнтація на формування системоутворюючих засад регулювання. Водночас низка положень проєкту ЦК України залишаються концептуально суперечливою. Йдеться насамперед про невиправдане перенесення норм про гроші, цінні папери та класифікації речей до Книги ІІІ «Право речове», що порушує системність побудови Цивільного кодексу та змішує загальні й спеціальні положення. Дискусійним є також поєднання класичного і розширеного підходів до поняття речі та невизначеність правової природи майна. Це свідчить про необхідність подальшого концептуального доопрацювання проєкту ЦК України з метою

[1] Справа «Van Marle and Others v. the Netherlands» : рішення Європейського суду з прав людини від 26 червня 1986 р. (Series A, № 101). <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57590**> дата** звернення: 07.07.2026.

[2] Справа «Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden» : рішення Європейського суду з прав людини від 7 липня 1989 р. (заява № 10873/84). <https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-57586%22]}> дата звернення: 07.07.2026.

[3] Справа «De la Cierva Osorio de Moscoso and Others v. Spain» : рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовт. 1999 р. (заяви № 41127/98, 41503/98, 41717/98, 45726/99). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»:[«001-5641»]}> дата звернення: 07.07.2026.

[4] Справа «Anheuser-Busch Inc. v. Portugal» : рішення Європейського суду з прав людини (Велика палата) від 11 січня 2007 р. (заява № 73049/01). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78981> дата звернення: 07.07.2026.

забезпечення внутрішньої узгодженості його положень і відповідність сучасній цивілістичній доктрині та європейським стандартам.

Автор стверджує про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES

1. Concept of Updating the Civil Code of Ukraine (2020) <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76363.pdf> accessed 07 July 2026.
2. Pidopryhora O, 'Objects of Civil Rights in the Draft Civil Code of Ukraine' (1998) 1(9) *Ukrainske pravo* 61.
3. Khodyko Y Ye, 'Transformation of approaches to defining the object in the draft Civil Code of Ukraine (Private Law Code): from types of objects of civil rights to the object of private legal relations.' (2026) 95 *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo* 110 https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.95.13
4. Yarotskyi VL, Securities in the Mechanism of Legal Regulation of Property Relations (Foundations of the Instrumental Concept)] (Pravo 2006) [in Ukrainian].

Yurii Khodyko[1]

GENERAL PROVISIONS ON OBJECTS IN THE 2026 DRAFT CIVIL CODE OF UKRAINE: A NEW LIFE

Abstract

The article is devoted to the study of the general provisions on the objects of private legal relations in the 2026 Draft Civil Code of Ukraine as a component of the recodification process of Ukrainian civil legislation. The relevance of the topic is determined by the large-scale reform of civil legislation, the need to adapt legal regulation to contemporary socio-economic transformations, as well as the emergence of new objects that are not covered by traditional civil law approaches.

The methodological framework of the research is based on formal-legal, systemic, structural, comparative-legal, and doctrinal methods. The study includes a comparative analysis of the provisions of the current Civil Code of Ukraine and the 2026 Draft Civil Code of Ukraine, as well as the case law of the European Court of Human Rights and contemporary approaches of civil law doctrine.

The article establishes that the Draft Civil Code of Ukraine changes the approach to the regulation of objects of private legal relations by shifting from an enumerative to a definitional method of determining the concept of an object. It is substantiated that the general provisions on objects should perform a system-forming function and determine the conceptual foundations of the legal regime of particular goods as objects. The structural transformations of the provisions on objects are analyzed, including the exclusion of the chapter «Intangible Goods» and the transfer of provisions on money, securities, and the classification of things to Book III «Property Law». It is demonstrated that such changes are conceptually inconsistent, as they disrupt the internal systematic coherence of the Civil Code and blur the distinction between general and special provisions.

Particular attention is devoted to the problems of defining a thing, property, and personal goods. It is established that the Draft Civil Code of Ukraine simultaneously combines classical and extended approaches to the concept of a thing, which creates internal contradictions. The necessity of understanding property through the criterion of economical value, taking into account the case law of the European Court of Human Rights, is substantiated. The article concludes that the Draft Civil Code of Ukraine requires further conceptual refinement in order to ensure its internal coherence and compliance with contemporary civil law doctrine and European standards.

Keywords: *object, object of civil rights, object of civil legal relations, general provisions on object, personal goods, money, securities, things, possessions.*

ЛІЦЕНЗІЯ CC BY-NC-ND 4.0
дата першого надходження статті до видання 10.07.2026
дата прийняття статті до друку після рецензування 28.08.2026
дата публікації (оприлюднення) 01.09.2026

[1] **Yurii Khodyko**
PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Civil Law,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7768-4135
e-mail: yurakhodyko@nlu.edu.ua